

แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม
Development of the Health Service System in Thai Traditional Medicine and
Alternative Medicine of the Office in the Nakhon Pathom Provincial
Public Health Office

ศิริวิมล อวยชัย¹ และ ศุภะลักษณ์ ฟักคำ²

Siriwimol Auaychai¹ and Suphalak Fakkham²

¹หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

¹Master of Science, Applied Thai Traditional Medicine, Suan Sunandha Rajabhat University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

²Assistant Professor, Graduate School, Faculty of Science, Suan Sunandha Rajabhat University

Received: August 5, 2025

Revised: September 2, 2025

Accepted: September 2, 2025

บทคัดย่อ

การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบสุขภาพที่เน้นการดูแลแบบองค์รวม ประเทศไทยได้มีการส่งเสริมและผลักดันการบูรณาการการแพทย์แผนไทยเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายขององค์การอนามัยโลก (WHO) และยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ของกระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2560-2579) การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสถานการณ์การให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในหน่วยงานภายใต้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของระบบบริการ รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นของผู้รับบริการเกี่ยวกับคุณภาพของการให้บริการ โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารระดับจังหวัด โรงพยาบาล และอำเภอ จำนวน 19 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง กลุ่มผู้ให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 15 คน และกลุ่มผู้รับบริการจากสถานบริการ 15 แห่ง รวม 1,265 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการศึกษา พบว่า ระบบบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมีการให้บริการอย่างหลากหลาย ครอบคลุมทุกระดับบริการ โดยมีแพทย์แผนไทยเป็นกำลังหลัก ประชาชนมีความพึงพอใจต่อคุณภาพของบุคลากรและความสะดวกในการเข้าถึงบริการ ยังพบข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง การวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นถึงโอกาสในการพัฒนาระบบบริการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเสนอแนวทางพัฒนาเชิงนโยบายและแนวทางการดำเนินงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้ระบบบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมีความยั่งยืน และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก; ระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก; สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

Abstract

Traditional Thai Medicine and alternative medicine are essential components of the healthcare system, emphasizing holistic care. Thailand has continuously promoted their integration into national health services, in line with the World Health Organization (WHO) policies and the 20-Year National Strategic Plan of the Ministry of Public Health (2017–2036). This descriptive research aimed to examine the current situation of Traditional Thai Medicine and alternative medicine services under the Nakhon Pathom Provincial Public Health Office, analyze strengths, weaknesses, opportunities, and threats (SWOT), and assess client perspectives on service quality. The study involved three sample groups: 19 executives at provincial, hospital, and district levels (semi-structured interviews), 15 service providers, and 1,265 service recipients across 15 health facilities (questionnaires). Findings indicated that services are diverse and available at all levels of care, with Traditional Thai Medicine practitioners as the main workforce. Service recipients were generally satisfied with provider competence and ease of access. However, constraints included shortages of personnel, budget limitations, and inadequate public awareness efforts. Data analysis highlighted opportunities to enhance efficiency and accessibility. The study recommends both policy-level and operational strategies, particularly multisectoral collaboration, to strengthen effectiveness and ensure the sustainability of Traditional Thai Medicine and alternative medicine services. Such efforts will enable the system to better meet the healthcare needs of the population in a comprehensive and responsive manner.

Keywords: Development of the health service system in Thai Traditional Medicine and alternative medicine; Thai Traditional Medicine and alternative medicine; Nakhon Pathom Provincial Public Health Office

บทนำ

การแพทย์ดั้งเดิม เป็นระบบทางการแพทย์ที่สามารถพบได้ในทุกสังคมที่มีรากฐานวัฒนธรรมของตนเอง โดยมุ่งเน้นการรักษาทางด้านจิตใจ ไม่ได้รักษาเฉพาะแค่ตัวโรคเท่านั้น (ยงศักดิ์ ตันติปิฎก และ รวงทิพย์ ตันติปิฎก, 2547) เป็นการรักษาโดยวิเคราะหหลายระบบพร้อมกัน (องค์รวม) ต่างจากการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันที่มุ่งเน้นวิเคราะห์การรักษาโรคแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งในปี พ.ศ. 2521 องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดเป้าหมายว่า ประชากรโลกต้องมีสุขภาพดีถ้วนหน้าในปี พ.ศ. 2543 แต่ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อสายพันธุ์ใหม่ รวมถึงการขาดแคลนอุปกรณ์เครื่องมือแพทย์ และบุคลากรสาธารณสุขในหลายประเทศ

ทั่วโลก ทำให้ไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ องค์การอนามัยโลกจึงกำหนดให้แต่ละประเทศพัฒนาและให้ความสำคัญ การแพทย์ดั้งเดิม ผสมผสานกับการแพทย์กระแสหลักของประเทศตนเอง (พรพรรณ ระวังพันธ์ และคณะ, 2561) โดยร่างยุทธศาสตร์การแพทย์แผนดั้งเดิมขององค์การอนามัยโลก 2025-2034 (Nurunnabi, 2025) ซึ่งได้รับการรับรองจากสมัชชาอนามัยโลกครั้งที่ 78 มีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมการเข้าถึงการแพทย์แผนดั้งเดิม การแพทย์ทางเลือก และการแพทย์บูรณาการอย่างปลอดภัย มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์ เพื่อสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและการครอบคลุมสุขภาพถ้วนหน้า (World Health

Organization, 2025)

สำหรับประเทศไทย มีการแพทย์แผนไทย เป็นการแพทย์ดั้งเดิมของประเทศ ซึ่งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 ได้มีรัฐธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2552 ภายใต้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 หมวด 7 การส่งเสริมสนับสนุนการใช้และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ กระทรวงสาธารณสุขจึงได้เห็นถึงความสำคัญของการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน จึงมีมติเห็นชอบให้มีบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสานเป็น Service Plan อีกสาขาหนึ่งเพื่อนำมาเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลสุขภาพของประชาชนในระบบบริการสุขภาพ (อัญนิกา งามเจริญ, 2565) และต่อมาได้นำการแพทย์แผนไทยบรรจุในแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี ของกระทรวงสาธารณสุข ส่งเสริม พัฒนาการดูแล รักษา ป้องกันโรคด้วยยาสมุนไพรและยาไทย ผสมผสานการบริการทางการแพทย์แผนไทยและยาสมุนไพรเข้าสู่ระบบบริการทางการแพทย์แบบครบวงจรและมีประสิทธิภาพ ผลักดันประเทศไทยมุ่งสู่การเป็นตลาดสมุนไพรสากล และเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (Medical Hub) 1 ใน 3 ของเอเชีย สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ที่มีแผนกลยุทธ์ให้ไทยเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และสุขภาพมูลค่าสูง โดยการนำอัตลักษณ์ความเป็นไทยผสมผสานกับการบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพ สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก มาใช้ในการดูแลสุขภาพแบบครบวงจร เกิดการผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพระดับโลก (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2559) มีการดำเนินงานต่อยอดตามยุทธศาสตร์เป้าหมาย 4 ยุทธศาสตร์ แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560-2564 คือ การส่งเสริมการดำเนินงานในส่วน of ผลผลิตสมุนไพรไทย (ต้นน้ำ) อุตสาหกรรมและการตลาดสมุนไพร (กลางน้ำ) การใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรค และสร้างเสริมสุขภาพ (ปลายน้ำ) สร้างความเข้มแข็งการบริหารและนโยบายภาครัฐเพื่อการขับเคลื่อนที่ยั่งยืน ผ่านทางจังหวัดที่พัฒนาเป็นเมืองสมุนไพร (Herbal City) พัฒนาเป็นแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2

พ.ศ. 2566-2570 (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2566) ซึ่งกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้ดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) เพื่อให้สอดคล้องกับแผน 3 ระดับ และนโยบายต่าง ๆ นำมาสู่การกำหนดเป็นตัวชี้วัดการดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2566)

ในปี พ.ศ. 2561 จังหวัดนครปฐม ได้รับเลือกให้เป็น 1 ใน 9 จังหวัดส่วนขยาย ในการพัฒนาให้เป็นเมืองสมุนไพร (Herbal City) ของเขตสุขภาพที่ 5 (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2559) ซึ่งจังหวัดนครปฐมได้มีการพัฒนาและผลักดันการให้บริการทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนำมาสู่แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสาธารณสุข จังหวัดนครปฐม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566-2570 ในประเด็นยุทธศาสตร์สาธารณสุขจังหวัดนครปฐม การบริหารจัดการและการให้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ความเป็นเลิศ ด้านบริการเป็นเลิศ (Service Excellence) เพื่อพัฒนาระบบบริการสุขภาพ (Service Plan) ด้านการพัฒนาระบบบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของจังหวัดนครปฐม ผ่านทางแผนปฏิบัติการพัฒนางานด้านสาธารณสุข จังหวัดนครปฐม (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม, 2567) ดังนั้น การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาแนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐมและบูรณาการสู่การกำหนดนโยบายการดำเนินงานและดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาต่อยอดการดำเนินงานให้สอดคล้องต่อยุทธศาสตร์ตัวชี้วัดของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของกระทรวงสาธารณสุขต่อไป โดยผลการศึกษาที่ได้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์และเป็นแนวทางการดำเนินงานพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในประเทศไทย รวมถึงสามารถนำไปบูรณาการในหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกัน ดังคำถามการวิจัยต่อไปนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

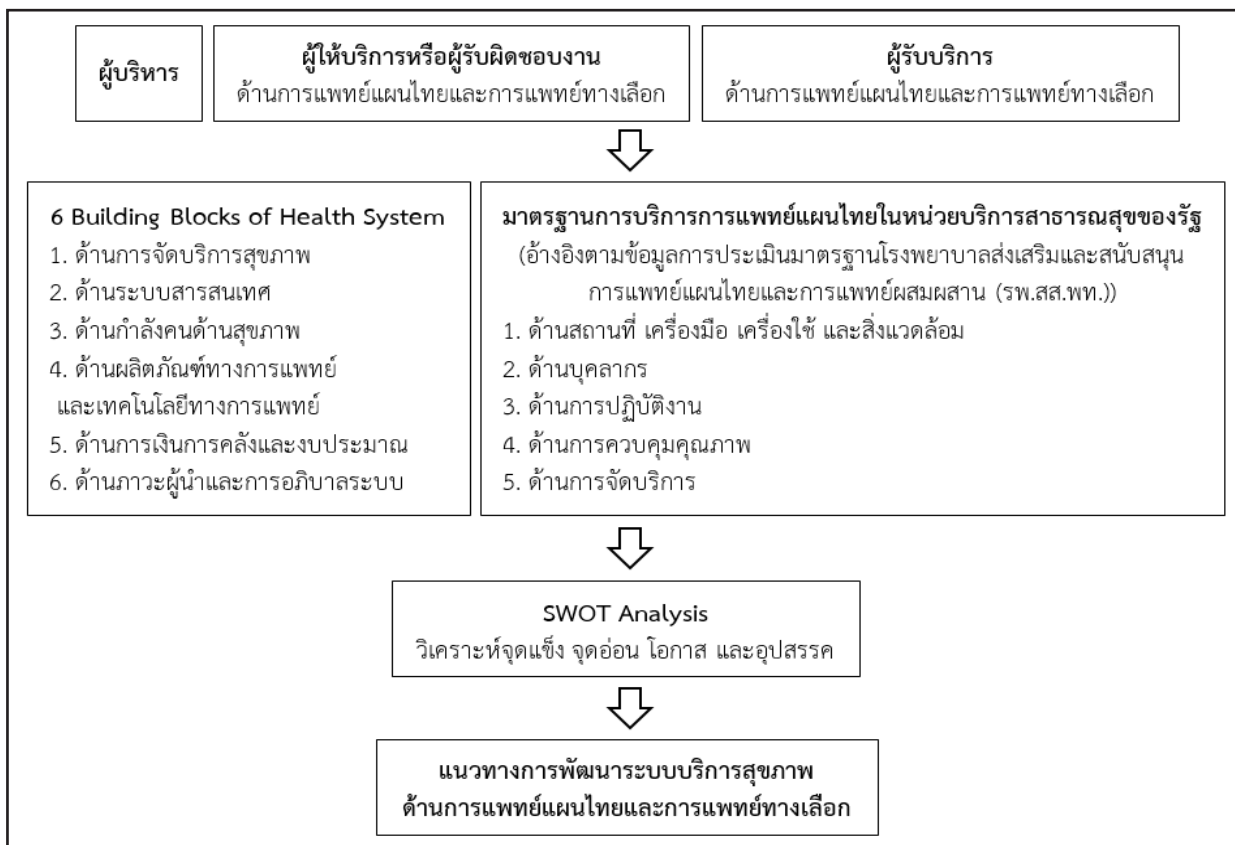
1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม
2. เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้รับบริการเกี่ยวกับคุณภาพของระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม
4. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ในการวิเคราะห์มาตรฐานโรงพยาบาลส่งเสริมและสนับสนุนการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน (รพ.สส.พท.) ร่วมกับหลักการ 6 Building Blocks of Health ของผู้บริหาร (ในระดับจังหวัด ระดับโรงพยาบาล และระดับอำเภอ) ผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ ที่มีต่อระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ของหน่วยงานทุกภาคส่วนที่อยู่ในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารวิชาการ ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย โดยสามารถแบ่งออกเป็น 7 หัวข้อ ดังนี้ 1) ประวัติความเป็นมาการแพทย์แผนไทย 2) ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และข้อมูลทั่วไปจังหวัด

นครปฐม 3) นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์แผนไทย 4) มาตรฐานการบริการแพทย์แผนไทยในหน่วยบริการสาธารณสุขของรัฐ 5) สถานการณ์ด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และการแพทย์ดั้งเดิม 6) แนวคิด หลักการ และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ทฤษฎีการบริหาร 4 M หลักการ 6 Building Blocks of Health System และ 7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานศึกษาวิจัยของศุภะลักษณ์ พิกคำ และคณะ (2555) เรื่อง การพัฒนาการแพทย์แผนไทยประยุกต์เข้าสู่ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างบูรณาการ งานศึกษาวิจัยของสุกัญญา คัมโพธิ์ (2558) เรื่อง การศึกษาความพร้อมของการให้บริการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจังหวัดลพบุรี งานศึกษาวิจัยของกรทิพย์ ขุนพิทักษ์ (2560) เรื่อง การศึกษารูปแบบการให้บริการแพทย์แผนไทยในระบบบริการสาธารณสุขระดับตติยภูมิของโรงพยาบาลศูนย์/โรงพยาบาลทั่วไปในเขตบริการสุขภาพที่ 12 งานศึกษาวิจัยของวิไลลักษณ์ เดชาสิทธิ์ (2561) เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยที่สังกัดสถาบันอุดมศึกษา งานศึกษาวิจัยของพรพรรณ ระวังพันธ์ และคณะ (2561) เรื่อง การศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริการจัดการการบริการด้านการแพทย์แผนไทย จังหวัดสุพรรณบุรี งานศึกษาวิจัยของณัฐกัญญา รัตนวิมล (2562) เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพการให้บริการการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย งานศึกษาวิจัยของดำรง ไสกรมย์ (2563) เรื่อง การศึกษาปัจจัยสู่ความสำเร็จการจัดการบริการสุขภาพของโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยต้นแบบ จังหวัดสระแก้ว และงานศึกษาวิจัยของอัญญา งามเจริญ (2565) เรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการบริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในหน่วยบริการสาธารณสุขสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดราชบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิด แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

สมมติฐานการวิจัย

1. หน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม มีการดำเนินงานด้านระบบบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่หลากหลาย และแตกต่างกันในแต่ละหน่วยงาน
2. ผู้รับบริการมีความคิดเห็นต่อคุณภาพของระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐมในระดับดี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา แบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional descriptive study) ใช้วิธีการศึกษาทั้งเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) และเชิงปริมาณ (Quantitative Data) โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ในการวิเคราะห์มาตรฐานโรงพยาบาล

ส่งเสริมและสนับสนุนการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน (รพ.สส.พท.) ร่วมกับหลักการ 6 Building Blocks of Health ของผู้บริหาร ผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ ที่มีต่อระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ของหน่วยงานทุกภาคส่วนที่อยู่ในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม โดยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่างเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2567-มกราคม พ.ศ. 2568

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ให้บริการ

ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยโรงพยาบาล จำนวน 9 แห่ง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 98 แห่ง รวมจำนวนทั้งหมด 107 แห่ง 2) กลุ่มผู้บริหาร หน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม มีทั้งหมด 3 ระดับ ซึ่งมีผู้บริหารในแต่ละระดับ ดังนี้ ระดับจังหวัด (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม) ระดับโรงพยาบาล (โรงพยาบาล จำนวน 9 แห่ง) ระดับอำเภอ (สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จำนวน 7 แห่ง) รวมจำนวนทั้งหมด 17 แห่ง 3) กลุ่มผู้รับบริการ จากหน่วยงานที่มีการให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม จำนวนทั้งหมด 15 แห่ง

กลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ให้บริการหรือรับผิดชอบงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่มงานหรือผู้รับผิดชอบงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ในโรงพยาบาลทุกแห่ง ๆ ละ 1 คน จำนวน 9 แห่ง แพทย์แผนไทยที่รับผิดชอบงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทุกแห่ง ๆ ละ 1 คน จำนวน 6 แห่ง รวมทั้งสิ้นจำนวน 15 คน 2) กลุ่มผู้บริหารด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม ได้แก่ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดนครปฐม (ดูแลงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก) 1 คน หัวหน้ากลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม 1 คน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลทุกแห่ง ๆ ละ 1 คน จำนวน 9 แห่ง สาธารณสุขอำเภอทุกแห่ง ๆ ละ 1 คน จำนวน 7 แห่ง รวมจำนวน 19 คน 3) กลุ่มผู้รับบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำหรับผู้รับบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โดยมีกลุ่มผู้รับบริการ 15,978 คน ใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง กรณีทราบจำนวนประชากรของทาโร ยามาเน (Yamane, 1973) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n หมายถึง จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

N หมายถึง จำนวนประชากร ผู้รับบริการเฉลี่ยต่อเดือน

ของทุกหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม มีระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 15,978 คน e หมายถึง ระดับความแม่นยำ กำหนดความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ที่ 0.03

$$\text{แทนค่า } n = \frac{15,978}{1 + 15,978(0.03)^2} = 1,038.87$$

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 1,039 คน และเพื่อป้องกันแบบสอบถามสูญหายหรือไม่สมบูรณ์ จึงเพิ่มกลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวน 1,265 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามผู้ให้บริการหรือรับผิดชอบงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ใช้สอบถามหัวหน้ากลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการทำงานทั้งหมด ระยะเวลาในการทำงาน/รับผิดชอบงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ในตำแหน่งปัจจุบัน ตำแหน่งงาน ประเภทการจ้าง และสถานที่ปฏิบัติงาน เป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) และเติมคำในช่องว่าง จำนวน 9 ข้อ ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานและสถานการณ์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดบริการสุขภาพ ด้านระบบสารสนเทศ ด้านกำลังคนด้านสุขภาพ ด้านผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ ด้านการเงินการคลังและงบประมาณ และด้านภาวะผู้นำและการอภิบาลระบบ เป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) และเติมคำในช่องว่าง ส่วนที่ 3 แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ และสิ่งแวดล้อม จำนวน 17 ข้อ 2) ด้านการจัดบริการสุขภาพ จำนวน 7 ข้อ 3) ด้านระบบสารสนเทศ จำนวน 3 ข้อ 4) ด้านกำลังคนด้านสุขภาพ จำนวน 4 ข้อ 5) ด้านผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์และเทคโนโลยีทางการแพทย์ จำนวน 3 ข้อ 6) ด้านการเงินการคลังและงบประมาณ จำนวน 2 ข้อ 7) ด้านภาวะผู้นำและการอภิบาลระบบ จำนวน 3 ข้อ เป็น

แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) โดยใช้มาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert's scale) เลือกตอบแสดงความคิดเห็น จากระดับความเห็นด้วย 5 ระดับ ได้แก่ ระดับมากที่สุด 5 คะแนน ระดับมาก 4 คะแนน ระดับปานกลาง 3 คะแนน ระดับน้อย 2 คะแนน และระดับน้อยที่สุด 1 คะแนน และนำมาแปลผลตามเกณฑ์ของเบสท์และคาห์น (Best & Kahn, 1996) คือ คะแนน 4.51-5.00 หมายถึง ควรมีการปรับปรุงพัฒนา ระดับมากที่สุด คะแนน 3.51-4.50 หมายถึง ควรมีการปรับปรุงพัฒนา ระดับมาก คะแนน 2.51-3.50 หมายถึง ควรมีการปรับปรุงพัฒนา ระดับปานกลาง คะแนน 1.51-2.50 หมายถึง ควรมีการปรับปรุงพัฒนา ระดับน้อย คะแนน 1.00-1.50 หมายถึง ควรมีการปรับปรุงพัฒนา ระดับน้อยที่สุด ส่วนที่ 4 วิเคราะห์และสรุปภาพรวมระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นเติมคำในช่องว่าง จำนวน 2 ข้อ

2. แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร ใช้สัมภาษณ์ผู้บริหารด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป จำนวน 6 ข้อ ส่วนที่ 2 แบบสอบถามระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 6 ด้าน ด้านละ 2 ข้อ ส่วนที่ 3 แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 2 ข้อ

3. แบบสอบถามผู้รับบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ใช้สอบถามผู้รับบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม จากหน่วยงานที่มีระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ส่วนบุคคลต่อเดือน และสิทธิการรักษา จำนวน 7 ข้อ เป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) และเติมคำในช่องว่าง ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพบริการของคลินิกการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกระบวนการและขั้นตอนการให้บริการ จำนวน 6 ข้อ 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จำนวน 5 ข้อ 3) ด้านเจ้าหน้าที่และบุคลากร จำนวน 6 ข้อ 4) ด้านคุณภาพการให้บริการ จำนวน 3 ข้อ เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณ

ค่า (rating scale) โดยใช้มาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert's scale) เลือกตอบแสดงความคิดเห็น จากระดับความพึงพอใจหรือระดับความเห็นด้วย 5 ระดับ ได้แก่ ระดับมากที่สุด 5 คะแนน ระดับมาก 4 คะแนน ระดับปานกลาง 3 คะแนน ระดับน้อย 2 คะแนน และน้อยที่สุด 1 คะแนน และนำมาแปลผลตามเกณฑ์ของเบสท์และคาห์น (Best & Kahn, 1996) คือ คะแนน 4.51-5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจ ระดับมากที่สุดคะแนน 3.51-4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจระดับมาก คะแนน 2.51-3.50 หมายถึง มีความพึงพอใจ ระดับปานกลาง คะแนน 1.51-2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจ ระดับน้อย คะแนน 1.00-1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจ ระดับน้อยที่สุด

โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเส้นและความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ ของแบบสอบถาม ผู้ให้บริการ และแบบสอบถามผู้รับบริการ โดยใช้เกณฑ์พิจารณา คือ สอดคล้อง (คะแนน +1) ไม่แน่ใจ (คะแนน 0) และไม่สอดคล้อง (คะแนน -1) ซึ่งดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา รายข้อ ได้คะแนนระหว่าง 0.67-1.00 ในส่วนของแนวคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ ใช้เกณฑ์พิจารณา คือ เหมาะสม และไม่เหมาะสม ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยในทุกข้อคำถาม และได้มีการเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อนำไปปรับแก้ไขให้แบบสอบถามมีความเหมาะสมมากขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ดำเนินการอนุมัติโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการศึกษาวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม (เลขที่ EC 18/2567 ลงวันที่ 26 มิถุนายน 2567)

2. หลังจากได้รับการอนุมัติจริยธรรมแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือไปยังโรงพยาบาลและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้หัวหน้ากลุ่มงานหรือผู้รับผิดชอบงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกตอบแบบสอบถาม โดยกำหนดระยะเวลาในการตอบและส่งคืนแบบสอบถามภายใน 2 สัปดาห์ พร้อมทั้งมีการตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลที่ได้รับกลับคืนมา

3. ในส่วนของข้อมูลเชิงลึก ได้มีการจัดทำหนังสือ ขออนุญาตและขอความร่วมมือเพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้บริหารระดับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของสำนักงาน สาธารณสุขจังหวัดนครปฐม โดยได้มีการประสานและนัดหมายวันเวลาในการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล พร้อมทั้งขอความยินยอมในการบันทึกเสียงและจัดบันทึกข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล

4. สำหรับการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้รับบริการ ผู้วิจัยได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในแต่ละหน่วยงาน เป็นผู้ดูแลและอำนวยความสะดวกในการแจกแบบสอบถามให้กับผู้รับบริการ โดยให้ผู้รับบริการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง จากนั้นจึงดำเนินการรวบรวมและจัดส่งกลับมายังผู้วิจัย พร้อมทั้งมีการตรวจสอบความครบถ้วนของแบบสอบถามทุกฉบับก่อนดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล

5. เมื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วเสร็จ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของระบบบริการ ตลอดจนหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในพื้นที่เป้าหมาย

6. จากนั้น ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและแนวทางการพัฒนาระบบบริการต่อที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาระบบบริการสุขภาพ (Service Plan) สาขาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสานของจังหวัดนครปฐม เพื่อให้คณะกรรมการร่วมกันพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ รวมถึงกำหนดเป็นมติของที่ประชุม เพื่อให้สามารถนำแนวทางที่ได้ไปใช้เป็นแนวนโยบายหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพในระยะยาว

7. ผู้วิจัยได้จัดทำสรุปผลการดำเนินงานทั้งหมด พร้อมทั้งจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อเผยแพร่ผลการศึกษาและใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาระบบบริการต่อไปอย่างยั่งยืน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การสัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้วิจัยดำเนินจดบันทึกพร้อมถอดเทปการสัมภาษณ์อย่างละเอียด โดยใช้การ

วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

2. การใช้แบบสอบถาม ในผู้ให้บริการหรือรับผิดชอบงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และผู้รับบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (mean) ร้อยละ (percentage) ของคำตอบในแต่ละด้านด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลและหาแนวทางการพัฒนาระบบบริการต่อที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาระบบบริการสุขภาพ (Service Plan) สาขาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสานของจังหวัดนครปฐม

ผลการวิจัย

1. สถานการณ์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม สถานการณ์ การให้บริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในส่วนของผู้ให้บริการซึ่งประกอบด้วยโรงพยาบาล 9 แห่ง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 6 แห่ง โดยหัวหน้ากลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในโรงพยาบาล และผู้รับผิดชอบงานระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งมีตำแหน่งเป็นแพทย์แผนไทยทั้งหมด และส่วนมากมีระยะเวลาการทำงาน/รับผิดชอบงานในตำแหน่งปัจจุบันเป็นระยะเวลา 1-10 ปี แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในการเปิดบริการและการจัดการที่แตกต่างกัน ทั้งในเรื่องของการเปิดคลินิกตั้งแต่ปี 2535-2565 จำนวนเตียงและเก้าอี้นวดเท้าในการให้บริการที่มีความแตกต่างกัน รวมถึงจำนวนผู้รับบริการที่แตกต่างกันจากสูงถึง 4,250 คนต่อเดือน จนถึง 35 คนต่อเดือน ผู้รับบริการในโรงพยาบาลส่วนมากจะใช้สิทธิระบบสวัสดิการภาครัฐ/รัฐวิสาหกิจ ส่วนในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนมากจะใช้สิทธิการรักษาแบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (บัตร 30 บาท) การจัดให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยที่มีหน่วยบริการมีหลายประเภท แต่ที่มีเหมือนกันในหน่วยบริการทั้ง 2 ประเภท ได้แก่ บริการด้านเวชกรรมไทย บริการด้านเภสัชกรรมไทย บริการด้านหัตถเวชกรรมไทย (นวดไทย) และบริการด้านผดุงครรภ์ไทย ในส่วนของโรงพยาบาลจะมีประเภทของการให้บริการคลินิกเฉพาะทางที่ค่อนข้างหลากหลาย

หลาย ได้แก่ บริการแผนผู้ป่วยนอก (OPD) บริการแผนผู้ป่วยใน (IPD) บริการด้านฝังเข็ม บริการด้านคลินิกเฉพาะทาง เช่น คลินิกกัญชาทางการแพทย์ คลินิกข้อเข่าเสื่อม และคลินิกเลิกบุหรี่ และบริการอื่นๆ เช่น การจ่ายยาปรุงเฉพาะราย แต่ในส่วนของการให้บริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะมีการให้บริการอื่นๆ ที่หลากหลายมากกว่า เช่น การบ่งต่อด้วยหนามหวาย การสักยันต์น้ำมัน เป็นต้น มีผู้วินิจฉัยและการสั่งการรักษา คือ แพทย์แผนไทย (พท.) และแพทย์แผนไทยประยุกต์ (พท.ป.) ผู้มารับบริการส่วนมากด้วยอาการปวดกล้ามเนื้อเป็นหลักนอกเหนือนี้ยังมีการบริการร่วมกับชุมชน เช่น การออกหน่วยบริการถึง 490 ครั้งต่อปี หรือเยี่ยมบ้านถึง 80 ครั้งต่อปี รวมถึงการประชาสัมพันธ์บริการผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ค ไลน์ และการประชุม อสม. ข้อมูลการประเมินความพึงพอใจจากผู้รับบริการส่วนใหญ่แสดงให้เห็นถึงระดับความพึงพอใจที่ดีมาก และกระบวนการรับรองคุณภาพของบริการการแพทย์แผนไทยฯ (รพ.สส.พท.) ได้รับการรับรองในระดับดีเยี่ยมถึงดี ส่วนการใช้ระบบสารสนเทศออนไลน์ เช่น HosXP XE ช่วยให้การบันทึกข้อมูลผู้รับบริการมีประสิทธิภาพ ขณะที่การอบรมและพัฒนาความรู้ให้แก่เจ้าหน้าที่ในหลายแห่งมีการจัดอบรมอย่างสม่ำเสมอ แต่การพัฒนางานวิจัยและการส่งเสริมการทำงานประจำสู่งานวิจัย (R2R) ยังมีการดำเนินการค่อนข้างน้อย แพทย์แผนไทยในหน่วยบริการมีตั้งแต่ 1 คนจนถึง 3 คนต่อแห่ง โดยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางแห่งมีผู้ช่วยแพทย์แผนไทย 1 คน ในขณะที่บางแห่งไม่มีผู้ช่วยแพทย์แผนไทยเลย ด้านผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์ส่วนใหญ่ใช้ยาแผนไทยที่สั่งซื้อจากภายนอก มีการผลิตยาแผนไทยเองบางหน่วยงาน และมีการส่งเสริมการใช้หัตถการ เช่น การเผายาและการแช่มือแช่เท้า ขณะที่การกำหนดอัตราค่าบริการก็แตกต่างกันไปตามประเภทบริการ เช่น นวดและประคบสมุนไพร รวมถึงการสนับสนุนจากภาครัฐที่ช่วยสนับสนุนงบประมาณ แต่บางแห่งก็ประเมินว่าการให้บริการไม่คุ้มทุนเนื่องจากมีจำนวนผู้รับบริการที่น้อยและผู้รับบริการส่วนมากใช้สิทธิบัตรทองโดยเฉพาะในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในด้านการบริหารจัดการ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลหรือผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการให้บริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพบริการที่ตรงตาม

ความต้องการของชุมชน ในส่วนของผู้รับบริการ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อยู่ในช่วงอายุ 46-60 ปี มีสถานภาพสมรส และมีระดับการศึกษาตั้งแต่ต่ำกว่าปริญญาตรีจนถึงปริญญาตรี อาชีพที่ใช้บริการมากที่สุดคือข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ และรายได้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 10,001-20,000 บาท สิทธิการรักษาส่วนใหญ่มาจากสิทธิข้าราชการและเบิกการรักษาได้ ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนถึงกลุ่มเป้าหมายหลักของบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในพื้นที่จังหวัดนครปฐม

2. จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

จุดแข็ง ระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐมมีความเข้มแข็งและมีการวางรูปแบบเครือข่ายการให้บริการที่ชัดเจน ครอบคลุมทั้งโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลชุมชน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ง่ายขึ้น ระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพช่วยให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีความแม่นยำ บุคลากรทางการแพทย์แผนไทยมีความเชี่ยวชาญและได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี ทำให้สามารถให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ จังหวัดนครปฐมยังมีโรงงานผลิตยาสมุนไพรของโรงพยาบาลที่ได้มาตรฐาน WHO-GMP ภายในพื้นที่ ซึ่งช่วยลดต้นทุนเพิ่มโอกาสในการใช้สมุนไพรที่ปลอดภัยและมีคุณภาพในการรักษา สามารถให้การสนับสนุนและกระจายยาสมุนไพรให้กับหน่วยบริการในจังหวัดนครปฐมและเขตสุขภาพที่ 5 ได้ อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐยังให้การสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่สำคัญคือ ประชาชนบางส่วนมีทัศนคติที่ดีต่อการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และให้ความเชื่อมั่นในการรักษา ส่งผลให้มีการใช้บริการเพิ่มมากขึ้นและเกิดการสืบทอดองค์ความรู้ด้านนี้อย่างยั่งยืน

จุดอ่อน แม้ว่าระบบบริการสุขภาพด้านแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจะมีความเข้มแข็งใน

หลายด้าน แต่ยังคงมีข้อจำกัดบางประการ โดยเฉพาะการให้บริการในระดับปฐมภูมิ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ที่ยังไม่มีบุคลากรแพทย์แผนไทย จึงไม่สามารถให้บริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกครอบคลุมทุกพื้นที่ได้ ทำให้บางชุมชนขาดโอกาสในการเข้าถึงการรักษาทางเลือกนี้ นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยบริการยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ส่งผลให้ประชาชนบางส่วนยังไม่เข้าใจถึงประโยชน์ของการใช้สมุนไพรและวิธีการรักษาแบบดั้งเดิม หรือยังไม่รับรู้ถึงรูปแบบหรือประเภทของการให้บริการในหน่วยบริการ ส่งผลให้ยังมีความลังเลในการใช้บริการ อีกทั้งบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทยยังคงมีจำนวนไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในหน่วยบริการระดับปฐมภูมิ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง อีกทั้งงบประมาณที่ใช้ในการจัดซื้อยาสมุนไพรและอุปกรณ์ทางการแพทย์ยังคงมีข้อจำกัด ทำให้การรักษาบางประเภทอาจไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่

โอกาส แม้ว่าจะมีอุปสรรคหลายประการ แต่ระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ยังคงมีโอกาสในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากกระแสความนิยมในการใช้บริการสุขภาพด้านแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ประชาชนให้ความสนใจในการใช้สมุนไพรมากขึ้นและเริ่มมองหาทางเลือกในการรักษาที่เป็นธรรมชาติมากกว่าการใช้ยาแผนปัจจุบันเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องยังให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น นโยบายของรัฐบาลและกระทรวงสาธารณสุขที่ส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรและการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติที่มีการสนับสนุนจ่ายเงินชดเชยการบริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการ

ใช้ยาสมุนไพร ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมีความมั่นคงมากขึ้น การพัฒนาและบูรณาการระบบเทคโนโลยีและสารสนเทศอาจช่วยให้การบริการมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดข้อผิดพลาดในการจัดเก็บข้อมูล และช่วยให้สามารถติดตามผลการรักษาได้อย่างแม่นยำ อีกทั้งยังมีแนวโน้มว่านโยบายของภาครัฐจะมุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากลมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกให้ก้าวไกลและสามารถแข่งขันในตลาดสุขภาพระดับโลกได้

อุปสรรค การดำเนินงานของระบบบริการสุขภาพด้านแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ยังต้องเผชิญกับอุปสรรคหลายด้าน โดยหนึ่งในปัญหาหลัก คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางแห่งยังไม่ได้รับการบรรจุให้มีบุคลากรแพทย์แผนไทย ทำให้ประชาชนในพื้นที่เหล่านั้นไม่ได้รับโอกาสเข้าถึงการรักษา นอกจากนี้ บุคลากรที่ทำงานในสายงานนี้ยังขาดโอกาสในการพัฒนาและความก้าวหน้าในอาชีพ ทำให้บางคนเลือกที่จะย้ายไปทำงานด้านอื่น อีกทั้งภาระงานที่มากขึ้นของบุคลากรในบางพื้นที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพของบริการ อีกอุปสรรคสำคัญคือการสนับสนุนด้านงบประมาณที่มักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยครั้ง ทำให้การดำเนินโครงการบางอย่างไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องตามแผนที่วางไว้ นอกจากนี้ การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านกฎหมายของหน่วยบริการภาครัฐ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาและการผลิตสมุนไพรเพื่อใช้ในเชิงพาณิชย์

3. ความคิดเห็นของผู้รับบริการเกี่ยวกับคุณภาพของระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก หน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

ตาราง 1

ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพบริการของคลินิกการแพทย์แผนไทย ผู้รับบริการด้านการแพทย์แผนไทย ของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม (n=1,265)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพบริการ ของคลินิกการแพทย์แผนไทย	ระดับความพึงพอใจ		
	$\bar{X}$	SD	ระดับ
1. ด้านกระบวนการและขั้นตอนการให้บริการ	4.61	0.57	มากที่สุด
2. สิ่งอำนวยความสะดวก	4.42	0.70	มาก
3. ด้านเจ้าหน้าที่และบุคลากร	4.66	0.55	มากที่สุด
4. ด้านคุณภาพการให้บริการ	4.70	0.53	มากที่สุด

ผลการประเมินความคิดเห็นของผู้รับบริการเกี่ยวกับคุณภาพของระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก มีระดับความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ในหลายด้าน โดยเฉพาะในด้านการกระบวนการและขั้นตอนการให้บริการที่ได้รับการประเมินว่ามีความเข้าถึงง่าย ขั้นตอนการให้บริการมีความเหมาะสมและไม่ซับซ้อน รูปแบบการให้บริการตอบโจทยความต้องการของประชาชน และสามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพด้านความเร็ว ความชัดเจนของขั้นตอนการให้บริการ และการเพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารของหน่วยบริการให้มากขึ้น ในส่วนของสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้รับบริการให้ความพึงพอใจในระดับมาก ป้ายและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องค่อนข้างมีความชัดเจน สถานที่ให้บริการมีความสะอาด มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้บริการ ทำเลที่ตั้งเหมาะสม และอุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการรักษามีความพร้อม อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อเสนอแนะบางส่วนสำหรับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้รับบริการได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น ได้แก่ ความชัดเจนของป้ายเข้าห้องตรวจ การขยายในส่วนของพื้นที่ การเพิ่มจำนวนเตียงนอน ห้องน้ำ รวมถึงที่จอดรถให้เพียงพอ การปรับปรุงซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ให้มีความพร้อมและมีประสิทธิภาพในการให้บริการเสมอ เช่น เครื่องวัดความดัน เครื่องชั่งน้ำหนัก และเสื้อผ้าสำหรับรับบริการ รวมถึงการเพิ่มความสะอาดในบางพื้นที่ และการจัดสถานที่ให้บริการให้อยู่ในพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายเหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในด้านเจ้าหน้าที่และบุคลากร ผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของทักษะ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญของบุคลากร

ที่ได้รับการยอมรับจากผู้รับบริการ เจ้าหน้าที่สามารถให้คำแนะนำ คำปรึกษา และแนวทางการปฏิบัติตัวหลังการรักษาได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีการให้บริการที่เป็นธรรมชาติ ไม่เลือกปฏิบัติ และให้บริการด้วยความสุภาพ อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอแนะในการเพิ่มจำนวนบุคลากรแพทย์แผนไทยและผู้ช่วยแพทย์แผนไทยให้เพียงพอต่อการให้บริการเพิ่มมากขึ้น ส่วนในด้านคุณภาพการให้บริการ ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุด โดยผู้รับบริการพึงพอใจในเรื่องของระยะเวลาการให้บริการที่เหมาะสม ความซื่อสัตย์และจรรยาบรรณของบุคลากร รวมถึงมาตรฐานของการรักษาที่มีคุณภาพ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมั่นของผู้รับบริการที่มีต่อระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก แม้ว่าจะมีข้อเสนอแนะบางประเด็นที่สามารถพัฒนาเพิ่มเติม เช่น การขยายเวลาและเพิ่มการให้บริการให้มากขึ้น การลดเสียงพูดคุยระหว่างให้บริการเพื่อเพิ่มคุณภาพมาตรฐาน แต่โดยรวมแล้ว ผลการประเมินสะท้อนถึงความไว้วางใจและความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อคุณภาพของระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทย

4. แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือกในหลาย ๆ ด้านชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อน อุปสรรค รวมถึงความจำเป็นในการปรับปรุงและพัฒนาในหลายมิติ ดังนี้

4.1 แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก จากการวิเคราะห์

แบบสอบถามผู้ให้บริการหรือรับผิตชอบงาน

4.1.1 ระบบบริการ/การจัดบริการ สุขภาพ การบริการในระดับปฐมภูมิ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ถึงแม้จะมีการบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกไม่ครอบคลุมทุกแห่ง เนื่องจากไม่มีบุคลากรแพทย์แผนไทย แต่เนื่องด้วยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐมหลายแห่งได้รับการบรรจุบุคลากรแพทย์แผนไทย เบื้องต้นผู้มารับบริการจึงสามารถมารับบริการกับโรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงได้

4.1.2 ระบบสารสนเทศ/ข้อมูลข่าวสาร การขาดการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ประชาชนบางส่วนเข้าถึงบริการ ไม่ครอบคลุม และขาดความเชื่อมั่น รวมถึงการบันทึกข้อมูลและเงื่อนไขการให้บริการเพื่อรับเงินชดเชย จากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) มีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้หน่วยบริการหลายแห่งมีการบันทึกข้อมูลที่ไม่ถูกต้องและไม่ได้รับเงินสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอ ไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานจริง จึงควรจัดทำช่องทางสื่อสารประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการให้บริการที่เพิ่มมากขึ้น เช่น คลิปวิดีโอ one page ต่างๆ และดำเนินการจัดการอบรมการบันทึกข้อมูลของบริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จำนวน 1 ครั้ง/ปี

4.1.3 กำลังคนด้านสุขภาพ การขาดบุคลากรแพทย์แผนไทย และผู้ช่วยแพทย์แผนไทยในการให้บริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก รวมถึงบุคลากรสหวิชาชีพบางส่วนยังขาดความเชื่อมั่นเกี่ยวกับการให้บริการและการใช้ยาสมุนไพร จึงควรสนับสนุนให้ความรู้ เสริมสร้างความเชื่อมั่นและความเข้าใจเกี่ยวกับการบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และการใช้ยาสมุนไพร ให้กับบุคลากรแพทย์แผนไทยและสหวิชาชีพของหน่วยบริการในจังหวัดนครปฐม เช่น การอบรมส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรทดแทนยาแผนปัจจุบัน การอบรมบูรณาการความรู้เกี่ยวกับศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก การอบรมหรือประชุมวิชาการเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัยและนวัตกรรมด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นต้น

4.1.4 ผลลัพธ์/เทคโนโลยีทางการ

แพทย์ และการเงินการคลังและงบประมาณ ยาสมุนไพร เมื่อเทียบกับยาแผนปัจจุบัน มีราคาค่อนข้างสูงและต้องใช้ปริมาณมาก ส่งผลให้หน่วยบริการมักขาดงบประมาณในการจัดซื้อยาสมุนไพรดังกล่าว ในหน่วยบริการจึงมีประเภทรายการยาและจำนวนยาสมุนไพรที่ไม่เพียงพอและไม่มากนัก แต่ด้วยความสนับสนุนงบประมาณการใช้ยาสมุนไพร จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานเขตสุขภาพที่ 5 จำนวน 44,100 บาท/แห่ง และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม จำนวน 250,000 บาท/แห่ง ทำให้หน่วยบริการในจังหวัดนครปฐมมียาสมุนไพรใช้ในหน่วยบริการเพิ่มมากขึ้น

4.2 แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก จากการวิเคราะห์แบบสอบถามผู้รับบริการ

4.2.1 ด้านกระบวนการและขั้นตอน การให้บริการ ในด้านคำแนะนำการปรับปรุงความรวดเร็วในบางขั้นตอน เพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารให้มากขึ้น และการให้บริการให้คำปรึกษาผ่านช่องทางออนไลน์ มีแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาระบบบริการโดยจะมีการเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์การบริการและเบอร์โทรติดต่อหน่วยบริการ ผ่านทางหน้าเฟซบุ๊ก ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม และกลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม โดยอาจมีการติดตามและและแชรโพสหรือกิจกรรมที่น่าสนใจร่วมกัน เพื่อขยายเครือข่ายผ่านช่องทางออนไลน์ให้กว้างมากขึ้น

4.2.2 ด้านเจ้าหน้าที่และบุคลากร ในด้านคำแนะนำการเพิ่มผู้ช่วยแพทย์แผนไทยให้เพียงพอและเพิ่มจำนวนแพทย์แผนไทยเพื่อรองรับผู้ใช้บริการ จังหวัดนครปฐม ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม และโรงพยาบาลห้วยพลูได้ดำเนินการจัดการอบรมหลักสูตรผู้ช่วยแพทย์แผนไทย 372 ชั่วโมง ภายใต้โครงการส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพะพื้นฐาน กิจกรรมหลักยกระดับระบบสาธารณสุขและส่งเสริมการดูแลสุขภาพกายและใจของประชาชนในจังหวัดนครปฐมให้ทั่วถึงและเข้าถึงง่ายในวันที่ 6 พฤษภาคม-31 กรกฎาคม 2568 โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนทั่วไป จำนวน 30 คน เพื่อแก้ไขปัญหาผู้ช่วยแพทย์แผนไทยในหน่วยบริการภาคไม่

เพียงพอ และเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับประชาชนต่อไป และมีแนวโน้มได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัดนครปฐมในการจัดอบรมหลักสูตรดังกล่าวอีกครั้งในปีงบประมาณ 2570 ซึ่งทั้งหมดนี้คือแนวทางการแก้ไขและพัฒนากระบวนการบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม ที่ได้มีการวิเคราะห์และเสนอแนวทางการดำเนินงานร่วมกันจากคณะกรรมการพัฒนาระบบบริการสุขภาพ สาขากายภาพบำบัดแผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ ได้มีมติที่ประชุมให้ทางผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยดังกล่าวส่งให้หน่วยบริการทุกแห่งทราบ เพื่อให้หน่วยบริการทุกแห่งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาคุณภาพการให้บริการในรายละเอียดต่าง ๆ ของหน่วยบริการตนเองต่อไปร่วมด้วย

การอภิปรายผล

โดยจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้รับบริการและการประเมินคุณภาพบริการ พบว่าผู้รับบริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 46-60 ปี และมีสถานภาพสมรส โดยส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ และมีรายได้ในช่วง 10,001-20,000 บาท แสดงให้เห็นถึงกลุ่มเป้าหมายหลักของการบริการแพทย์แผนไทยในพื้นที่ การประเมินคุณภาพบริการพบว่าผู้รับบริการพึงพอใจในระดับสูงในหลายด้าน โดยเฉพาะในด้านการให้บริการที่สุภาพ การเข้าถึงบริการที่สะดวกสบาย และคุณภาพการให้บริการที่ตรงตามความต้องการ แม้ว่าจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงบางด้าน เช่น การติดตามผลการรักษาและการสื่อสารที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอในการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก เพิ่มการขยายเวลาให้บริการ และการเพิ่มบุคลากร เพื่อให้การบริการมีประสิทธิภาพมากขึ้น ข้อมูลจากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการดำเนินงานยังเผยให้เห็นถึงความพร้อมของระบบบริการสุขภาพด้านแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในจังหวัดนครปฐม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ต้องการการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น ความไม่ครอบคลุมของบริการในบางพื้นที่ และการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์แผนไทย ในขณะที่เดียวกันก็มีโอกาสในการขยายการบริการและเพิ่มความเชื่อมั่นจากประชาชนในการใช้บริการที่

เป็นธรรมชาติและยั่งยืน การพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงระบบสารสนเทศ การเพิ่มการประชาสัมพันธ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจะช่วยให้บริการในอนาคตมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการได้ดียิ่งขึ้น

ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพหรือรูปแบบการจัดการบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก งานวิจัยของ พรพรรณ ระวังพันธ์ และคณะ (2561) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบบริการจัดการบริการด้านการแพทย์แผนไทย จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ส่วนใหญ่ผู้บริหารไม่ได้มีการกำหนดนโยบายหรือแนวทางการดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยที่ชัดเจน ซึ่งควรมีการกำหนดแนวทางการบริหารงานและพัฒนาร่วมกันระหว่างผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีส่วนร่วม อีกทั้ง งานวิจัยของ ณัฐสุดา ไวยะ และคณะ (2563) และ การศึกษาของ ไพโรจน์ ยศเมฆ และ ประกอบ ใจมั่น (2566) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทย พบว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยในการทำงานและประชาสัมพันธ์ การเปิดให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยในสถานบริการ รวมถึงการเผยแพร่งานวิจัยด้านการแพทย์แผนไทย จะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและทำให้สถานบริการเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อการยอมรับบริการการแพทย์แผนไทย และจากงานวิจัยของ กนกอร เพียรสูงเนิน และคณะ (2567) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ศึกษาและพัฒนาแบบการให้บริการทางการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทยโดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อติดตามประเมินผลการรักษาผู้ป่วย พบว่าการจัดอบรมทั้งในหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาวในด้านการแพทย์แผนไทยจะสามารถช่วยพัฒนาบุคลากรได้มากขึ้น

ประเด็นในเรื่องของปัญหาด้านบุคลากรในระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกยังคงเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่กระทบต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของการให้บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและทักษะในด้านการแพทย์แผนไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิจัยทั้ง 2 ท่านที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 โดยมีรายละเอียดดังนี้ งานวิจัยของ เชษฐิดา กุศลไสยานนท์ และ

คณะ (2568) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานที่ส่งผลต่อการพัฒนาตนเองของแพทย์แผนไทย พบว่าโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยมักมีปัญหาคาดแคลนบุคลากรในการให้บริการการรักษาในด้านการแพทย์แผนไทยและงานวิจัยของ พรพรรณ ระวังพันธ์ และคณะ (2561) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการบริการด้านการแพทย์แผนไทย ได้พบปัญหาที่คล้ายกัน คือ การขาดแคลนบุคลากรและตำแหน่งการบรรจุข้าราชการส่งผลให้บุคลากรขาดแรงจูงใจและความก้าวหน้าในอาชีพ ซึ่งในกรณีของการศึกษา ทั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญนิภา งามเจริญ, (2565) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการบริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในหน่วยบริการสาธารณสุขสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยด้านแรงจูงใจ มีความสัมพันธ์กับการบริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ทั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในการจัดการและพัฒนาบุคลากรในด้านการแพทย์แผนไทยที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่ต้องการการพัฒนาและเพิ่มจำนวนบุคลากรเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการการบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่เพิ่มขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องการพัฒนาระบบและแนวทางการส่งเสริมบุคลากรในทุกมิติให้เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้งาน

1. ด้านการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ควรมุ่งขยายการให้บริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพ การพัฒนาระบบสารสนเทศที่ทันสมัยจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการได้ดีขึ้น
2. ด้านการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร บุคลากรสาธารณสุขควรได้รับการอบรมส่งเสริมทักษะในการใช้ยาสมุนไพรและการบูรณาการความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เพื่อเพิ่มความมั่นใจและคุณภาพในการรักษา การอบรมออนไลน์และการฝึกอบรมในพื้นที่

ต่าง ๆ จะช่วยให้การเรียนรู้เข้าถึงบุคลากรได้มากขึ้น

3. ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เพิ่มจำนวนเตียง ห้องน้ำ และที่จอดรถในหน่วยบริการ รวมถึงจัดหาผลิตภัณฑ์และอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทันสมัยจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการได้คุณภาพมาตรฐานและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. ด้านการประชาสัมพันธ์และการใช้เทคโนโลยี การประชาสัมพันธ์บริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกผ่านสื่อโซเชียลมีเดียและช่องทางออนไลน์ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีช่วยให้สามารถให้คำปรึกษาออนไลน์และสอบถามข้อมูลได้ตลอดเวลา ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและบริการได้สะดวกขึ้น

5. ด้านการจัดกรงบประมาณและการสนับสนุนจากภาครัฐ การได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐจะช่วยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและจัดซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์ รวมถึงพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีคุณภาพและสามารถใช้งานได้จริง

6. ด้านการพัฒนาคุณภาพการให้บริการ การขยายช่องทางการให้คำปรึกษาผ่านออนไลน์และการเพิ่มการบริการประชุมสนทนาที่สามารถนำกลับไปใช้ที่บ้านจะช่วยให้ผู้ใช้บริการได้รับการรักษาที่ต่อเนื่องและสะดวกขึ้น การยกระดับคุณภาพการบริการจะช่วยตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในหน่วยบริการนอกสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม เนื่องจากหน่วยบริการแต่ละสังกัดอาจมีรูปแบบ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการให้บริการที่แตกต่างกันได้
2. การศึกษาครั้งนี้มีการเก็บข้อมูลในกลุ่มผู้บริหาร ผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ ของหน่วยบริการในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐมเท่านั้น ควรมีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในกลุ่มผู้บริหารผู้บริหารของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เพื่อให้ทราบถึงทิศทางหรือแนวทางการดำเนินงานในระดับประเทศ และเป็นประโยชน์ในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมากยิ่งขึ้น

References

- Best, R., & Kahn, J. V. (1996). *Education spirituality and the whole child*. London, UK: Cassell.
- Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine. (2016). *The 1st national master plan on Thai herbal development (2017-2021)*. Samut Prakan: T.S. Interprint Co., Ltd. (in Thai)
- Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health. (2023). *The 2nd master plan on Thai herbal development (2023-2027)*. Bangkok: Papery Co., Ltd. (in Thai)
- Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. (2023). *5-Year government action plan (2023-2027) of the department of Thai traditional and alternative medicine*. Retrieved from <https://nph.dtam.moph.go.th/publications/2528/> (in Thai)
- Kusalasaiyanon, C., Pinthapataya, J., & Prasatpan, T. (2025). The working motivation affected on the self-development of Thai traditional medicine in Lopburi Province. *Journal of business and industrial development*, 5(1), 1–13. (in Thai)
- Nakhon Pathom Provincial Public Health Office. (2024). *Documents for the inspection and supervision of health region 5, Nakhon Pathom Province (Round 1, Year 2024)*. Retrieved from <https://inspection.moph.go.th/> (in Thai)
- Ngamjaroen, A. (2022). Factors related to Thai traditional and alternative medicine services of public health services unit under the Ratchaburi Provincial public health office. *The academic and nursing journal of boromarajonani college of nursing chakriraj*, 2(2), 6–27. (in Thai)
- Nurunnabi, M. (2025). Integrating traditional and complementary medicine in healthcare systems: A global perspective. *Journal of the medical college for women & hospital*, 21(1), 10–12.
- Piansoongnern, K., Kamkaew, P., Thanomsak, P., & Suriyakhup, W. (2024). Study and development the model for Thai traditional medical services in Thai traditional medicine demonstrative hospital by applying information technology to follow up and evaluate the treatment of skin disease patients. *Journal of educational management and research innovation*, 6(1), 145–160. (in Thai)
- Ravongpant, P., Chungsiriporn, D., & Opaswattana, O. (2018). Development of Thai traditional medical services management model, Suphanburi Province. *Journal of health science*, 27(2), 280–291. (in Thai)
- Tantipidondoke, Y., & Tantipidondoke, R. (2004). Report on the study of the situation and guidelines for development and support for building a new generation of manpower in Thai traditional medicine, folk medicine and alternative medicine systems. *Journal of Thai traditional alternative medicine*, 2(3), 35–63. (in Thai)
- Waisaya, N., Aryuyuen, K., & Sangarwut, P. (2020). Approaches in public service efficiency development of Thai traditional medicine at tambon health promoting hospitals: A case study of tambon health promoting hospitals in Mueang Surat Thani District, Surat Thani Province. *Journal of mcu ubon review*, 5(1), 14–26. (in Thai)
- World Health Organization. (2025). *WHA78: Traditional medicine takes centre stage*. Retrieved from https://www.who.int/news/item/02-06-2025-wha78--traditional-medicine-takes-centre-stage?utm_source=chatgpt.com

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. New York: Harper & Row.

Yosmek, P., & Jaiman, P. (2023). The development of a Thai traditional medicine service system for hospitals in the island area. *Journal of education and research in public health*, 1(2), 91–103. (in Thai)

